

ESTATUA, GIZARTEA ETA HISTORIA

Alemaniko historiografia
historismotik historia sozialera

LUDGER MEES

Europako batasun ekonomikoa eta politikoa eraikitzen ari garen honetan, badirudi politika eta ekonomi mailan sarritan ikusten dugun banaketa kultur alorrean ere antzeman daitekeela. Historiografiari dagokionez, behintzat, ez da inolako gehiegikeria baieztatzea Europako iparrean egiten denaz —zenbait salbuespen kenduta— hegoaldean ez gabela konturatu ere egiten eta, jakina, beste horrenbeste gertatzen da alderantzizko norabidean. Alemanian, esate baterako, Tuñón de Lararen libururen bat edo beste kenduta, ez dago historiarren alorrean Espainian argitaratutako liburuen itzulpenik. Bestalde, Espainian Frantziako «Annales» eskolari buruzko edozein panfleto argitaratu ohi den bitartean, antza denez,

Alemaniaiko historiografia Marte planeta bezain urruti gelditzen zaigu, Alemaniaiko historia eta historiografiari buruzko lanak, bai ikertzaile espainiarrek egindakoak, nahiz alemanetik itzultitakoak, oso urriak baitira. Alemaniaiko batasuna gertatu ondoren, prentsak Alemanian gertatutakoari arreta handiagoa eskaintzen badio ere, historiografiaz, oro har, ezin da horrelakorik esan, eta defizit honen adierazgarri ugari aurki daiteke. Horrelako adierazgarri benetan eskandalugarria 1992ko udan Santiago de Compostelan antolatutako nazioarte-mailako kongresu erraldoia izan zen. «Xacobeo»aren ospakizunak zirela eta, antolatzaileek presupuesto garrantzitsua lortu zuten eta horri esker, mundu osoko historialari ugari deitu zuten Santiagora «La historia a debate» gaia eztabaidatzeko asmoz. Alemaniatic etorritako ordezkari bakarra ulergaitza suertatzen zen ingeles sajonianoz mintzatzen zen ekialdeko hiru edo laugarren mailako bizantinista bat izan zen! Baina ez da beharrezkoa horrelako adibide xebreak aipatzea, azpimarratzen ari gara histori arloko banaketa, edo hobeto esanda: harresi kulturala ikustarazi nahi izanez gero. Espainiaiko Gaur Egungo Historiarik Historialarien Elkarteak argitaratzen duen «Ayer» izeneko aldizkariaren azken alean, 1993ko historiografiari eskaintakoan hain zuzen ere, Alemaniaiko produkzio historiografikoari buruzko erreferentziarik ez dago, bai ordea, ohi denez, Frantzia eta Britainia Haundiari buruzkoak, eta baita Estatu Batuetaz eta Hego Amerikaz ere¹. Beste datu bat: Santos Juliák «Historia social/sociología histórica» deituriko bere liburuaren sarerako atalean hizkuntz arazoak direla medio, *expresis verbis* uko egiten dio Alemaniaiko historia sozialaren azterketari². Ene uste apalean, Santos Juliá bezalako historialari bikainarengandik gutxienez esfortzu txiki bat espero zitekeen, Alemaniaiko historiografiari buruzko eta alemana ez diren beste hizkuntzetan argitaratutako lanak bereganatzeko. Datu hauei gehitzen badiogu gaztelaniaz argitaratutako bibliografiaren eskasia³, Alemaniak, bere historiak eta bere historiografiak gure artean ezezagun samarrak izaten jarraitzen dutela baieztatu daiteke.

Halere, Alemanian ohizko bideetatik urruntzen diren eta Europako hegoaldearen historia ezagutarazten saiatzen dire-

nak badauden bezala, hemen ere tradizioaren mugak gainditzen ahalegintzen direnak aurki daitezke⁴ eta aipatutako lan horien bidetik jarraitzea da artikulua honen helburua ere. Alemaniako historia sozialaren sorrera eta garapena ulertu nahi izanez gero, historizismoaren papera gizarte alemanarren barruan ezagutu behar da. Hori azertu ondoren, bigarren atal batean erakutsiko dugunez, historizismoaren tradizioaren barnean, edo inguruan behintzat, betidanik planteamendu berritzaileak ere egon dira, horietako batzuk historia sozialaren aldekoak. Jarraian, Alemaniako historia soziala zein baldintzetan sortu zen aztertuko da, bukaera gisa berari egindako kritiken aipamena egiteko.

HISTORIZISMOAREN SORRERA ETA GARAPENA

Ondongo lerroetan historizismo hitza maiz erabiliko dugunez, hitz honen esanahia azaltzea ezinbesteko egin beharra iruditzen zaigu. Historikoki, hasiera batean eta zentzu zabalean, 19. mendean kontzeptu hori erabiltzen denean, historian oinarritutako kontzientzia eta pentsamoldea definitzen da. 20. mendearen hasieratik, berriz, historizismoa hitz polemikoa bihurtzen da, giza zientzien, eta batipat historiografiaren zentzugabetasuna azaltzeko eta salatzeko. Gaurkotasunarekiko inolako loturarik ez daukalako eta historia historiarengatik aztertzen delako, ez ordea aktualitatea ulertu ahal izateko, honela diote kritikoez, historizismoak ez du inolako balorerik. Nietzschek jadanik 1873an aurreratu zuen kritika hau «*Historiak bizitzarako duen abantaila eta desabantaila*»ri buruzko bere gogoetetan. Hemen, ordea, historizismoaz aritzen garenean, zentzu estuagoko definizioa ematen diogu. XIX. mendearen hasieran Alemanian jaio eta ondoren Europa osoan zehar hedatu zen zientzia historiko berria da historizismoa, instituzionalizatu egiten den eta bere metodologia propioa duen zientzia hain zuzen ere⁵.

Zientzia horren historiari gainbegiradaxoa ematen badiogu, honako ondorio honetara iritsiko ginatke: Alemaniaren berri-

kuntza edo modernizazio politikoa berandu burutzeak historiografiaren berrikuntza ere oztopatu eta atzeratu egin zuen. Barthold Georg Niebuhr (1776-1831) eta ondoren batez ere Leopold von Ranke-ren eskutik (1795-1886) garatutako zientzia berriak garai horretako gizarte burgesaren gorabehera latzak eta eraldakuntza sakonak isladatzen zituen. Frantziako Iraultzak hasieran eta horren ostean Napoleonen espansionismoak Europako ordena osoa hankaz gora jarri zuen guztiz, eta hori zela eta, burgeseriak historiaren ataletan gizarte berria antolatzeke eta honi identitate berria emateko orientabideak bilatzen zituen. Hori egin ahal izateko, lehenik eta behin zenbait tradizio apurtu behar ziren: alde batetik, erromantizismoak historiari egindako mitifikazioa, bestetik historiak zeukan beste zientziekiko, batez ere teologia eta filosofiarekiko menpekotasuna. Histori zientziaren metodologia ere berria zen. Ranke-ren ekarpen garrantzitsuenetakoa gaur egun ere bere balorea galdu ez duen iturrien, hau da, idatzitako dokumentuen irakurketa eta azterketa zehatza eta kritikoa da. Ikerlaria bere iharduera horretan gidatzen zuen metodologia hermeneutika zen. Horren arabera, gertakizun historikoak bere testuinguruan kokatu eta interpretatu behar ziren eta horrela historialaria, —Rankek esan zuen bezala— «*historian zehar buzeatu*» eta bere nortasuna guztiz ezabatu ondoren, aztertutako gertakizunaren esanahia ulertzera iritsiko litzateke. Ranke-entzat gertaera guztiak indibidualak baldin baziren ere, ahalik eta gertaera gehien aztertuz gero, —horixe zen historizismoaren sortzailearen itzaropena—, historialaria agian hurbilduko litzateke historiaren zentzu orokorra ulertzera, edo gutxienez usaintzera edo susmatzera. Ranke eta bere jarraitzaileen ustez, historiaren norabidea nahitanahiez estatu nazionalen eta gero estatu horien arteko orekaren sorrerarantz zihoan, baita Alemanian ere. Estatua historiaren garapenaren emaitza ia automatikoa baldin bazen, Rankeri ez zitzaion zilegi iruditzen Jainkoak erabakitako historiaren eboluzio naturala oztopatzea, Absolutismoak egiten zuen bezala, baina ezta ere artifizialki bultzatzea, frantsesek 1789an eta 1830ean egin zuten legez. Alemaniako kasuan batipat, historialariak ezinbesteko objektibotasuna eta inpartzialtasuna bereganatu nahi izanez gero, historia bera zen beza-

lakoan onartu beharra zeukan, eta honek esan nahi zuen, azken batean, *status quo* onartzea. Filosofia hori politikoki bat zeterren Rankek Prusiako gobernuari erakutsitako leialtasunarekin. Arrisku iraultzaileen aurrean, zegoenari eustea iruditzen zitzaion premiazko helburua, hori bai, ideia berriei noizean behin ateak zabalduz, Prusian mendearen hasierako erreformen bitartez gertatu zen bezalaxe. Estatuak, beren arteko harremanak eta goimailako politikariak baziren historiaren p. rotagonista bakarrak baziren, ez da harritzekoa, modernizazio sozialak eta ekonomikoak sortutako arazoei buruzko aipamen gehiegirik ez aurkitzea Ranke eta bere lagunen lanetan.

Rankek ezarritako oinarri hauek historizismoaren bigarren belaunaldiak muturretara eramane zituen. Rankek orokorki bere garaiko politikarekiko distantzia gordetzen zuen bitartean, historizismoaren «Eskola Prusiarra eta Aleman txikia» bezala ezagutzen diren historialariek (Theodor Mommsen, 1817-1903; Heinrich von Treitschke, 1834-1896; Johann Gustav von Droysen, 1808-1884; Heinrich von Sybel, 1808-1895) instrumentalizatu egin zuten historia politika zehatz baten mesedetarako. 1848ko iraultzaren porrotaren ostean, eskola honen ordezkari ezagun guztiak Prusiako erakzioaren aldera pasa ziren, haien ustez Alemaniako estatu nazionalaren osaketa lortzeko gauza zen indar politiko bakarra Prusiako kontserbatzaileak zirelako, ez ordea, Alemaniako burgeseria liberala. Historialari horiek batzen zituen amankomuneko beste ezagarrria Alemania txikiaren aldeko beren joera argia izan zen. Prusiaren aldeko apostu honekin batera militarismo eta autoritarismoaren aldeko apostua egin zuten, Austria Alemaniako batasuna lortzeko oztopo bezala baztertuz.

Bismarkek azkenean 1870/71 indar militarren esker batasunaren ametsa egia bihurtu zuenean, Alemaniako historialarien artean lehengo liberalismoaren edo demokraziaren arrastorik ia ez zen gelditzen. Prusia eta kontserbatzaileen aldeko zaletasunak ez zuen lekurik utzi planteamendu berrientzat. Niebuhr eta Rankeren historizismoa eta Alemaniako unibertsitateetako mintegi historikoak Europako beste herrietan ere eredutzat hartzen baldin baziren ere, estatu horietan ez zen

ematen Alemaniako historialarien artean ezarri zen paradigma monolitikoa. Frantzian, esate baterako, 1870eko hamarkadaren bukaeran errepublikanoak nagusitu zirenetik eta hezkuntzaren sistema desklerikalizatu zenetik, historialarien artean pentsakera politiko anitzeko gizonak aurkitzen ditugu, errepublikan aurrean hotzak eta indiferenteak gelditzen zirenak, baina baita errepublikazale eta demokrata sutsuak ere. Aniztasun politiko honek historiografiaren mailan ere bere ondorioak izan zituen. Rankeren adibidearekin jarraituz, Frantziako historialariek hasieran ere mundu politikoa baino aztertzen ez zuten arren, 1890etik aurrera industrializazioak eta gizartearen aldakuntzak eskatzen zuten historiografiaren gaurkotzeaz eztabaidatzeari ekin zioten. Emile Durkheim soziologoak dagoeneko 1887an zorrozki kritikatu zuen Rankeren historizismoa. Durkheimen esanetan, historizismoa ez zen zientzia, gizartea nahiz gizabanakoak neurri handi batean eragiten zituen eta enpirikoki aurkitu eta neurtu omen zitezkeen arlo sozialeko errealitateak baztertzen zituelako. Eztabaida honen lehen fruitua Henri Berrek 1900ean argitaratutako «Revue de synthèse historique» izan zen⁶.

Bismarckek Alemaniako batasuna gauzatu zuenean eta Inperioa 1888an Enperadore bihurtutako Wilhelm IIaren gidaritzapean potentzia ekonomiko, politiko eta militarra izatera iritsi zenean, Alemaniako historialariek ez zuten bere ohizko bideetatik urruntzeko arrazoirik ikusten. Ohi zen bezala, historia ikuspegi nazional-estataletik aztertzen zuten, eta horrek esan nahi zuen, ezer gertatu ez balitz bezala, estatuak, kanpo arazoe-tarako politikak eta pertsonaia handiek jarraitzen zutela historialari alemandarren interesgune nagusiak, ia bakarrak izaten. Industrializazioak, langile-mugimenduak, marxismoak, soziologiak edota kolonialismoak eta inperialismoak suposatzen zuten erronka berrien aurrean itsu gelditzen baitziren. *Status Quo*a defendatuz eta Rankek estatuen arteko politikari emandako lehentasunari eutsiz, Inperio Wilhelminiko historialariek begi onez ikusten zuten Alemaniako politika militarista eta autoritarioa, estatua indartzea munduko potentzien arteko burrukan garaile ateratzeko ezinbesteko baldintza omen zelako. Horrela, Rankeren parametroek interpretazio naturalista eta

askotan darwinista jasotzen zuten⁷. Historizismoaren sortzailearentzat historiaren azken zentzua potentzien arteko oreka lortzea izan bazen, Inperioko zenbait historialarientzat nazio alemandarraren nagusitasuna ezartzean zetzan historiaren benetazko esannahia.

1918ko porrotak, Inperioaren hondamenak eta Weimarko-
ren Errepublikaren ezarpenak ez zuten gauza handirik aldatu
Alemaniako historialarien artean. Are gehiago: munduko guda-
ren errudunaren inguruko eztabaidek Alemaniako historiala-
riak defentsiban jartzera behartu zituzten, lehengo politiza-
zioa areagotuz. Rankeren indibidualismoari buruzko legean
oinarriturik, historialari gehientsuenek defendatzen zuten Ale-
maniako bide *berezia*, alegia, ekonomia modernoa alde bate-
tik, eta politika atzerakoia eta anti-demokratikoa bestetik, bat-
zen zituen bidea, aldi berean Frantziak, Britainia Haundiak
eta Estatu Batuek hartutako modernizazioranzko bide demo-
kratikoa Alemaniako historiaren aurkakoa zela salatuz. Beraz,
historialari alemanek ez zuten aprobetxatu 1918. urteak eskaini
ziren aukera. Historiografiaren berrikuntzari ekin beharrean, Ale-
maniako ustezko berezitasunaren defendatzaile eta mitifikat-
zaile tinko bihurtu ziren, edo, garaiko historialari baten hitze-
tan «iraganaren aldaretan piztutako su sainduaren babes-
leak»⁸. «Alemantasuna» eta kultur europearraren arteko bereiz-
keta hori frogatu gabeko tesi ahistorikotzat jotzen zuten his-
torialariek (Ernst Troeltsch, Otto Hintze, Veit Valentin), ordea,
ezin zuten oihartzun handirik lortu politizatutako beren lan-
kideen artean.

Historizismoaren tradizioa ikusita, ez da harrizkeoa his-
torialari alemanen artean Hitlerren aurkako Marc Bloch beza-
lako antifaxista zintzo eta ausartarik ez aurkitzea, amankomu-
neko ikuspuntu dezente bait zituzten historizismo ortodoxoak
eta nazionalsozialismoak, hala nola ideia arrazistei («völkisch»)
bidea urratu zien kontsentsu nazional-kontserbatzailea; antili-
beralismoa; eta Munduko Bigarren Gerratearen hasieran: garai-
pen militarren lilura. Ondorioz, judutar, ezkertiar eta disidente
katoliko batzuk beren lanpostuetatik kendu ondoren, historia-
larien aldetik Hitlerrek ez zuen arazo handirik topatu. Halere,

zenbait jarraitzaile sutsu kenduta, distantzia gordetzen zuen sinpatia hotzekoa zen historialari gehienen joera nagusia erregimen berriaren aurrean. Izan ere, erregimenak aldarrikatzen zuen historiaren baldintzarik gabeko erabateko menpekotasuna eta instrumentalizazioa ez baitzeturten bat objektibitatearen inperatiboarekin. Bestalde, «Blut und Boden» («odola eta lurra») goraipatzen zituen nazionalismoaren ideologia naturalistak eta darwinistak ez zion lekurik utzi historizismoaren idealismoari. Beraz, erresistentziarik ez, baina erabateko menpekotasunik ere ez. Oraindik 1937an ospatutako Alemaniako Historialarien Batzar Nazionalen erregimenaren zenbait ordezkariak salatu zuten historiaren alorrean nazionalismoaren ideiak ez zirela behar bezalako neurrian finkatu eta gauzatu. Helburu hori lortu asmoz, 1935ean Walter Franken zuzendaritzapean «*Reichsinstitut für Geschichte des neuen Deutschlands*» (Alemania Berriaren Historiarako Institutua) sortu zuten agintari faxistek. Dirulaguntza ofizial ugari jaso arren, institutu honek eta bereziki 1945eko maiatzan bere buruaz beste egin zuen zuzendariak historialarien mesprezua jasan behar izan zuten⁹. Garai horretako historialarien burua ere, urte askotan prestigio handiko eta 1856an sortutako «*Historische Zeitschrift*» izeneko aldizkariaren editorea, Friedrich Meinecke hain zuzen ere, ez zen nazionalsozialisten gustokoa. 1935ean bere postutik dimititzera behartu zuten. Halere, eta honek berriro erakusten digu historialarien joera anibalentea, 1940an tropa alemanek Frantzia hartu zutenean, Meinecke ere inpresionaturik eta liluraturik gelditu zen, sarritan aipatu den gutun ezagun batean bere lankide bati adierazi zion bezala¹⁰. Dena den, 1933an Hitlerren «*Machtergreifung*» gertatuz geroztik, historialarien pasibitateak, oportunitismoak edota faxismoarekiko zaletasunak, baina baita ere agintari berrien presioek, erabat baldintzatu zuten historialarien lana, edo, emigratutako Arthur Rosenbergekin 1938an idatzi zuen bezala, «*ikerketa historikoa bizia eta kritikoa ez dago eta ezin zen egon. Hori dela eta, 1933z geroztik historia aleman kritikoa soilik emigrazioan bizirik jarraitu zuen*»¹¹.

1918an gertatu ez zen bezala, 1945ean bazirudien historialariek begi-bistan zuten katastrofeak emandako astindua apro-

betxatuko zutela, beren buruetan aire berriak sartzeko. Izan ere, erantzun beharreko galderak eta kezkek ugariak baitziren: Nola izan zen posible Hitler? Zergatik Alemanian, eta ez beste estatuetan? Historialariek: zergatik ez zuten aurrikusi gertatuko zena? Eta, somatu zitekeenean, zergatik ez zioten aurre egin? Zer ondorio atera behar dira etorkizunean horrelakorik berriz gerta ez dadin, eta horretarako, nola eta zertan egokitu eta gaurkotu behar da zientzia historikoa?

Guda amaitu eta urtebete beranduago bi liburu garrantzitsu argitaratu ziren. Bata, Friedrich Meineckek idatzitako «*Die Deutsche Katastrophe*»¹² izenburu esanguratsupean, eta bestea Gerhard Ritterrek, Alemaniako historialarien izar berriak aurkeztutakoa («*Geschichte als Bildungsmacht*»)¹³. 84 urteko eta, begietako gaitzak jota, gutxi irakur zezakeen Meinecke ospetsuak ez-ohizko zenbait ideia aurkeztu zuen «Katastrofe Alemana»ri egindako bere saiakeran. Alde batetik, historizista batengandik espero ez zitekeen ikuspegi analitiko soziala azaldu zuen bere liburuan. Meineckerentzat nazismoaren arrazoieta-ko bat Europa osoan zehar emandako «mendearen bi olatuak», hau da mugimendu sozialista alde batetik, eta nazionalista bestetik, eta bien arteko konponezina zen. Bere ustez konponezin horren arrazoiak sozialak ziren, eta hori zela eta, irakurleari barkamena eskatzera behartu zuen bere burua, tesi hori ohizko metodologia idealistarekin bat ez zetorrelako. Bestetik, liburuaren orrialdeetan Meinecke bezalako pertsonaia bategan pentsa ezinezko Alemaniako historiarekiko gogoeta kritikoak aurki daitezke, hala nola Alemania 1848an Europako liberalismotik aldendu zela esaten duenean, Prusiako militarismoa salatzen duenean edota Bismarcken aginkeria kritikatzin duenean. Liburuaren azken atalean Alemaniako historiari buruzko ohizko irudia «sakonki errebisatu» beharra dagoe-la aldarrikatzen du, «gure historiaren baloreak eta ez-baloreak ('Unwerte') argi eta garbi elkarrengandik bereizteko».

Gerhard Ritter III. Reich-ean C.F.Goerdelerrek zuzendutako erresistentzi zirkulu kontserbatzailearen partaidea izan zen eta horren ondorioz Gestapok 1944an atxilotu egin zuen. 1948tik 1953ra Alemaniako Historialarien Elkartearen lehenda-

karia izango zena ez zen Meinecke bezain urruti joan aipatutako bere liburuan eta ondoren argitaratutako hainbat artikulutan. Ritterrek 1945az geroztik ere ez zion uko egin bere pentsamolde kontserbatzaile, prusiazale eta nazionalistari, nahiz eta honek polemika bat baino gehiago sortarazi. Ritterrek bere liburuan «gure pentsakera historiko alemanaren erabateko birkokatzea» («totale Umstellung unseres deutschen Geschichtsdenkens») aldarrikatzen bazuen ere, bere liburuaren, artikuluen eta hitzaldien amankomuneko tesia bestelakoa zen: Alemanok gure historia errebisatu behar badugu ere, ez ditzagun ahantz gure historiaren alde onak! Ritterrek ez zuen onartzen intelektualen artean modan zegoen «Alemaniaren bide okerra» («*Deutscher Irrweg*») buruzko tesia, eta Hitlerren arrakasta, azken finean, mendebalde osoan XX. mendean antzeman zitekeen «masifikazio»-prozesuan oinarriturik ikusten zuen. Masifikazioa aurrera zihoan neurrian, horixe zen tesia, gatazka sozialen eta lilura edo sedukzio politikoaren oinarriak jarri zituen, eta Hitlerrek egoera hori inork baino hobeto aprobetxatu omen zuen bere mesedetarako.

Honela, Ritterrek berak zuzenduko zuen Alemaniako historialariek burututako errestituzio-prozesuaren hasiera eman zen. Han-hemenka azaldutako kritikak desagertzen joan ziren eta Meinecke berak ere 1949an bi urte lehenago egindako analisiaren kontrako tesiei heldu zien. Prusiako militarismoa salatu ordez, Munduko Bigarren Gerratea «tragedia» bat izan zela zioen eta testuinguru horretan alemanen borroka nazio baten «*autoafirmazio*» («*Selbstbehauptung*») legitimoa bezala interpretatu beharra zegoela¹⁴. Beraz, Alemaniako Errepublika Federala sortu berrian ere ez zegoen ez historiaren edukinaren berrazterketarik, ezta berrikuntza metodologikorik ere. Bestalde, gerra hotzak laster itxi zituen beste estatu alemaneko historialari marxistekiko komunikazio-iturriak¹⁵. 1950az geroztik beren postuetatik kendutako nazionalsozialismoarekin konprometitutako historialari askok berreskuratu zituzten beren lanpostuak, gerra amaitu eta ondorengo bi urtetan emigratutako 134 historialarietatik Alemaniara 21 soilik itzuli ziren bitartean¹⁶. Anekdota txiki batek ederki asko erakusten digu gerra-osteko historialari aleman ortodoxoen egoera nolakoa

izan zen: 1950ean «Historische Zeitschrift» aldizkari ospetsuan argitaratu zen laudatorio laburra, hain zuzen ere Gestapok 1944an erahildako Marc Bloch historialari frantsesaren ome-
nez egindakoa. Nori enkargatu zioten laudatorioa Alemaniako
Historialarien Elkartearen organo ofiziala zen aldizkari honen
a rduradunek? Erantzuna: Walther Kienasti, nazien jarraitzaile
lea izandako eta horregatik 1945ean 15 urtetarako bere kate-
dratik suspenditua izan zen historialariari!¹⁷.

DISIDENTEAK

Ikusi dugun bezala, historiaren zientziak tradizio luzea du Alemanian. Halere, 1960ko hamarkadaren aurreko epealdi historiko guztietan historizismo ortodoxoa guztiz hegemoni-
koa izan baldin bada ere, tradizio luze horretan beti izan ohi da lekurik zenbait disidente berritzaileentzat ere.

Hemen ezin ditugu denak aipatu eta aztertu. Historizismoaren paradigma gainditzen eta historia sozial modernoari bidea urratzen lagundu ziotenak aurkeztuko ditugu soilik. Kronologikoki hasita eta aurreko garaiko Schlosser, Rotteck edo Gervinus bezalako berritzaileak baztertzeko baditugu, lehenik eta behin Jacob Burckhardt (1818-1897) historialari suitzarra aipatu behar dugu. Historizismo ortodoxoak historiaren eboluzioaren aurrean joera apologetiko bat erakusten zuen bitartean, ikerlari suitzarrak mendebaldeko gizartea krisi sakon batean sarturik aurkitzen zuen, eta krisi hau aztertzerakoan, Burckhardtek —ideiak, pertsonaia ezagunak eta estatuak aztertu izaten zituen ohizko ikuspegi historizista baztertuz, kulturaren historiari arreta berezia eskaintzen zion. Kulturaren eta mendebaldeko zibilizazioaren krisia aztertzean, Burckhardtek historizistek ilustrazioarengandik jasotako eboluzionismo akritikoa kritikatzeko zuen, modernizazioak bere alde kaltegarriak ere badituela baieztatzen zuenean. Horrela, nahiz eta bere analisiak gizartearen arlo garrantzitsuak (lan-mundua edo sistema politikoa) ez ukitu, Burckhardt historizismoaren ikuspegi zabaltzen eta aberasten saiatu zen. Modernizazio-pro-

zesuarean arriskuen aurrean historialari suitzarrak erakutsitako sentsibilitatea, bestalde, aurreratu zuen «modernitatearen dialektika»ri buruzko tesi famatua, Horkheimer, Adorno edo Foucault bezalako pentsalariak askoz beranduago kaleratuko zutena, hain zuzen¹⁸.

Aparteko aipamena ere merezi du Lorenz von Steinek (1815-1890), zenbait autorek Alemaniako «gizarte-zientziaren» ait-zindarizat jotzen duten historialariak¹⁹. 1848ko Iraultza gertatu eta bi urte beranduago, von Steinek argitaratu zuen Frantziako mugimendu sozialari, hots, langile-mugimenduari buruzko bere ikerketa ospetsua²⁰. Lan hau historizismoaren tradizioetik zetorren ikerlari aleman batek langile-mugimenduari egindako lehen azterketa da. Von Steinek, Marxek bezala, klase-kontzientzia eta klase-borroka historia mugitzen duten indarrak bezala hartzen ditu, baina ez dator bat Marxek egindako analisi materialistarekin, ezta honek ateratako ondorio politiko iraultzaileekin. Von Steinen «historizismo soziala»ren helburua langileak erreforma sozialen bitartez sisteman integratzea zen. Horrela, azken finean, «historizismo soziala gizarte burgesarren zientzia estabilizatzailea»²¹ bihurtzen zen.

Ondorengo urteetan, Gustav Schmollerrek (1838-1917) zuzendutako ekonomista-talde batek jarraipena eman zion Lorenz von Steinek hasitako lanari. Schmollerrek eta bere lan-kideek 1872an sortutako «Verein für Socialpolitik» (Politika Sozialaren Aldeko Elkarte) zela medio, arazo sozialei egindako ikerketa historikoetatik ondorio politiko zehatzak ateratzen saiatu ziren ekonomista horiek, beti ere, jakina, aragotzen zihoazen klase-gatazkak politika sozialaren bitartez kanalizatzeko eta indargabetzeko asmoz.

Historia ekonomikoa alde batetik, eta soziologia bestetik, hauexek izan ziren historizismo tradizionalari ikuspegi berriak zabaldu zizkioten zientzi alorrak, eta soziologiari dagokionez, beste inork baino eragin handiagoa izan zuena Max Weber (1864-1920) izan zen, eragin hori oso berandu gauzatzen hasi bazen ere. Berak bere ikerlan historikoetan erabilitako metodologiak hautsi egiten zuen historizismoak defendatzen zuen indibidualismoaren printzipioa. Weberrek burututako mende-

baldeko gizartearen garapenaren analisiak politikaren mundua ez ezik, gizartearen beste esparruak ere kontuan hartzen zituen. Arrazionalizazioa, burokratizazioa eta kapitalismoaren hedapena, hauexek ziren Weberren arabera mendebaldeko historia modernoa markatzen zuten prozesuak eta prozesu hauek aztertzean, historizismo tradizionalaren zirkuluetan pentsa ezinezko metodologia konparatiboaz eta teorizazioaz baliatzen zen Weber. Berak landutako «tipo idealak» errealitate historiko konplexua ordenatzeko eta aztertzeko balio zuten lantresnak bezala erabiltzen zituen. Halere, Weberrek ez zuen eragin gehiegirik lortu garaiko historizistengan, Otto Hintze (1861-1940) historialaria kenduta²².

Hala eta guztiz ere, historizismoaren barneko eta inguruko disidente horiek ezin izan zuten paradigma ortodoxoa ahuldu, are gutxiago, 1890eko hamarkadan «Lamprechten borroka» («Lamprecht-Streit») bezala ezagutzen den polemikaren ondorioz historia sozialaren aldeko planteamendu guztiak erabat mesprezaturik gelditu ondoren. Karl Lamprecht (1856-1915) Schmollerrengandik jaso zuen ekonomia eta egitura sozialekiko interesa. Bestetik, XIX. mendearen bukaeran modan zeuden materialismoak eta positibismoak ere eragin handia izan zuten Leipzigeke katedratiko honengan. Rankeren metodologia indibidualista zorrozki kritikatu, bere ideia berritzaileak Alemaniako historiari buruzko liburu batean gauzatzen hasi zen. Horrela, 1891n bere «Deutsche Geschichte» izenburuko lanaren lehen alea argitaratu zenean, egundoko zalaparta sortu zen historialari eta giza zientzietako beste zenbait intelektualetan artean. Laburbilduz, hauexek lirarteke lan honen ekarpen berriak: aislatutako gertakizun historikoak kontatu ordez eta gertakizun horien atzean zeuden pertsonaia handiei lehentasuna eskaini beharrean, Lamprecht «fenomeno kolektibo sozialen» azterketari ekin zion. Positibismoak eraginda, Leipzigeke historialari honek historia zientzia zehatza bihurtu nahi zuen, alegia, historia mugitzen omen duten legeak bilatzen eta aurkitzen dituen zientzia, edo, Lamprechten hitzak erabiliz, zientzia «*kausalgenetikoa*». Horrela, berritutako historia hau etorkizuna aurrikusteko gauza ere izango omen zen. Halere, Lamprecht ez zuen inoiz bere burua marxistatzat jo, nahiz eta

Franz Mehring, garai horretako historialari sozialista ia bakarrak, bere liburuak goraiatu.

Kritikoek ez zuten esfortzu gehiegirik egin behar Lamprecht eta ondo saltzen ziren bere liburuak desakreditatzeko. Alde batetik, Lamprechten idazkera guztiz nahasia zen eta bere argumentazioa kontrajarria, iluna eta batzuetan ia metafisikoa. Horrela, hasiera batean historiaren legeak ekonomi arloan suposatzen baldin bazituen ere, bere lanaren azken aleetan materialismoa utzi egin zuen, orain legeak esparru sozio-psikologikoetan kokatzen baitzituen. Bestetik, bere oinarri enpirikoak ere akatsez josita zeuden. Azkenik, marxista ez bazen ere²³, berak defendatutako materialismoak bere etsaien aurrean itxura horixe ematen zion, eta hori Alemania Wilhelminiko elite akademikoaren edozein partaiderentzat guztiz kaltegarria izaten zen. Azkenean, hamarkadaren bukaeran, Lamprecht borroka honetatik, jipoi galantak jasan ondoren, galtzaile atera zen. Historizismoaren paradigma historia sozialaren mesedetarako ahuldu ordez, kontrakoa lortu zuen, Max Weberrek argi eta garbi ikusi zuen bezala. Lamprecht bezala historizismoaren berrikuntzan interesatutako soziologo honek, Lamprechten lanaren akatsak eta kontraesanak zorrozki kritikatu ondoren, Leipzigezko katedratikoari leporatu zion hurrengo hamarkadetarako historiaren berrikuntza konprometitzea²⁴. Izan ere, historizismoa inoiz baino indartsuago atera zen borroka honetatik eta gainera, filosofiaren aldetik, laguntza ederra ere jaso zuen. Lamprechten polemika pil-pilean zegoenean, Wilhelm Windelband (1848-1915), eta ondoren Heinrich Rickert (1863-1936), bere ikasleak, zientzia nomotetikoaren eta idiografikoaren arteko dualismoa defendatzen hasi ziren, eta jakina, ortodoxiaren defendatzaileentzat ez zegoen zalantzarik historia behin bakarrik emandako gertakizunak aztertzen zituen zientzia idiografikoa zela, ez ordea, betirako balio duten legeak aurkitzen dituen zientzia nomotetikoa.

Beraz, garai horretako Alemaniako zientzia historikoaren barruan ez zegoen lekurik disidenteentzat. Ez II. Inperio autoritarioan, ez Weimarreko «Errepublikanorik gabeko Errepublikan», eta are gutxiago, noski, Hitlerren III. Inperioan ezin zuten jaio

Henri Berr²⁵, Lucien Febvre, Marc Bloch edo James Harvey Robinson bezalako historialari berritzaileek.

HISTORIA SOZIALA ETA GIZARTEAREN HISTORIA

Ikusi dugun bezala, Alemaniako historialarientzat 1945ean ere ez zen izan abiapuntu berritzaileerik. Halere, Alemaniako Errepublikaren Federalean inoiz baino aukera gehiago zegoen historian ez-ohizko ikuspegiak lantzeko. Alde batetik, 1919an gertatu ez zen bezala, historialarien artean demokraziaren aldeko kontsentsu tinkoa ematen zen eta denek bazekiten oraingo honetan Alemaniak potentzia handia izateari behin-betirako utzi ziola. Horrela, historialarien estatuarekiko atxekimendua ere bigundu egin zen. Bestetik, aliatuen presentziak Alemaniako gizartearen arlo guztietan alde batetik, eta Europa Batuaren aldeko zaletasun berriak Alemaniaren aislamendua pausoz pauso gainditzen lagundu zuten, Europan eta Estatu Batuetan burututako berrikuntza historiografikoei ateak zabalduz. Azkenik, nazismoak eragindako katastrofea benetan ulertu eta esplikatu nahi izanez gero, ohizko zientzia historikoa berri beharra zegoela pentsatzen zuen batek baino gehiagok, eta hori zela eta, zenbait historialari *mainstream* ortodoxoaren itzalean bide berrietatik abiatzen hasi zen, kanpoko esperientziak bereganatuz eta historizismoaren tradizioko disidenteak berrirakurriz.

Sentsibilitate berri honen lehen arrastoak 1951ko guda-osteko historialari alemanek ospatutako II. Batzar Orokorean nabari zitezkeen, batzar horretako sail batek «Historia eta Soziologia» aztergai zuen-eta. Bertan Max Weberren jarraitzaile zen Hans Freyer soziologoak hitz egin zuen, eta historialarien aldetik gero Koloniako Unibertsitateko katedratikoa izango zen Theodor Schiederrek. Bere hitzaldian, Schiederrek Otto Hintzeren lanak goraiatu zituen, soziologia eta historiarren arteko elkarlanaren frogaz ezin hobea zirelakoan. Marburgeko batzarreko eztabaida horiei jarraipena emanez eta 1950ean Parisen antolatutako guda-osteko nazioarteko lehen historialarien batzarrean jasotako informazioaz baliatuz, 1952an Wer-

ner Conze katedratikoa, oso irakurria izan zen artikulua batean «Historia sozialaren lekua ikerkuntzan eta ikaskuntzan» («Stellung der Sozialgeschichte in Forschung und Unterricht») gaiaz aritu zen. Bertan, Conzek «Annales» eskolaren eta batez ere Braudelen lana eredutzat jo zuen, Alemaniako historialarien buruak, Gerhard Ritterrek hain zuten, Pariseko batzarrean «Annales» gogorki kritikatu bazuen ere.

Horrela, pixkanaka-pixkanaka, Lamprecht baino hobeto prestatuturiko historia sozialaren aldeko historialariek beren planteamenduentzako lekua lortzen zuten, minoritario samarra izan arren oraindik leku hori.

Hurrengo urrats garrantzitsua planteamendu horien instituzionalizazioa izan zen. Conzek bultzaturik, 1957an interes bereko zenbait historialarik ideia berriak eztabaidatzeko eta iker-proiektu zehatzak martxan jartzeko lan-taldea osatu zuten, «Historia Sozial Modernoaren aldeko Lan-Taldea» («Arbeitskreis für moderne Sozialgeschichte») izeneko taldea hain zuten. Conze bera Braudelen «historia estruktural»ari buruzko kontzeptuaren aldekoa izan arren, bere lankideen artean ez zegoen kontsentsurik horren inguruan, bai ordea, lan-taldearen interes nagusia finkatzerakoan: XVIII. mendetik XX. mendera bitartean emandako eraldakuntza sozialaren azterketa. Conzek bere lan-taldearentzako diru laguntza publiko ugari lortu zuenean, Alemaniako historiografian «Emser Kreis» bezala ezagutzen den zirkulu hori historia sozialaren katalizatzaile bihurtu zen, Conzek berak Heidelbergeko Unibertsitatean sortutako «Historia Sozialaren Institutua» eta Theodor Schiederrek Kolonian zuzendutako historia sozialari buruzko mintegia bezalaxe.

Ikusten denez, Alemaniako zientzia historikoaren berrikuntzaren aldeko lehen urratsak aspaldi emanda zeuden, Fritz Fischer Hamburgoko katedratikoak 1961ean Munduko Lehen Gerrateari buruzko bere liburu polemiko eta ospetsua argitaratu zuenean²⁶. Lamprechtekin gertatu zen bezala, Fischerren liburuak ere sekulako astindua eman zien historialari ortodoxei, dogma sakratu bat baino gehiago ukitzen zuelako: Fischer ez zetorren bat Hitlerri buruzko tesi ofizialistekin, alegia,

Hitler Alemaniako historiaren istripua izan zela zioten tesiak. Hitlerren zergatiak aurkitu nahian, Fischer Alemaniako historiarian atzeraka joan zen Wilhelm II.aren aurrean iritsi arte. Fischerren arabera, enperadoreak eta bere gobernuak burututako politika militarista, autoritarioa eta espansionista izan ziren Munduko Lehen Gerratearen benetazko arrazoiak. Honen ondorioz, Alemania izan zen errudun bakarra eta gudak sortutako euforia nazionalistan oinarriturik, Hitlerren gorakada iritsiko zen. Liburuaren metodologiari dagokionez, berriz, ez zen batere berritzailea, enpirikoki ongi landutako historia politiko eta diplomatikoaren bidetik zihoalako. Beraz, eta beharbada liburuaren inguruan sortutako polemika zorrotzak eraginda, Fischerren garrantzia Alemaniako historiografian orokorki zalantzarik gabe handia izan bazen ere, historia sozialaren esparruan bere garrantzia mugatua izan da. Izan ere, beranduago garatuko zen «giza zientzia historikoa» («Historische Sozialwissenschaft») landuko zutenen artean, ez baita aurkitzen Fischerren ikasle bakar bat ere.

Historia sozialaren aitzindaria ez zen Fischer. Paper hori bete zuen, aipatutako Conze eta Schiederrekin batera, Estatu Batuetara emigratu eta 1949az geroztik katedratiko bisitari bezala Berlingo Unibertsitate Librea mintegiak ematen zituen Hans Rosenbergekin. Bere produkzio bibliografiko oparoaren barruan Bismarcken Inperioari eta garai horretako Erdiko Europari buruzko bere lana azpimarratu behar da, hemen, ohizko historia politikoa alde batera utziz eta batez ere historia ekonomikoaren zenbait teoria erabiliz, Rosenberg ekonomia, gizarte, politika eta ideologiaren arteko elkarlotura erakusten saiatu zen²⁷. Liburu honek eragin handia izan zuen historia sozialeko beste ikerlari askorengan (Wehler, Kocka edo Winkler, besteak beste).

Rosenbergren liburua argitaratu zenean, Errepublika Federaletako gizarte eta politika krisi sakon batean aurkitzen zen. 1968ko maiatzaren istiluek krisia areagotu zuten eta honen ondorioz, 1969ko hauteskundearen ostean eta liberalen jiro politikoari esker, alderdi sozialdemokratikoa eskuratu zuen agintea, horrela gerra-ondoko demokristauen erabateko nagusita-

suna apurturik gelditu zelarik. Willi Brandten politikak horizon-te berriak zabaldu zizkion gizarte alemanari, baita kultur munduari ere. Orain proposamen berritzaile askok eskura zezake-teen aurreko gehiengo politikoaren agintariek ukatu zuten babes publikoa. Honen ondorioz, 1971n Bielefeldeko Unibertsitate sortu zen, hain zuzen ere arlo akademiko askotako proiektu berritzaileei azpiegitura instituzional egokia eman as-moz. «Unibertsitate Erreformatzaile» («Reformuniversität») hone-tako Historia eta Filosofia Fakultatea historia sozialaren erdi-gune bihurtuko zen. Ondorengo urteetan «Bielefeldeko Eskola»²⁸ bezala ezagutzen zen historialari-talde honen oinarri teoriko eta metodologikoak bost puntu hauetan laburbil daitezke:

a) Werner Sombartek 1916an asmatutako kontzeptua²⁹ era-biliz, zientzia historikoa «Giza Zientzia Historikoa» («Historische Sozialwissenschaft») bezala definitzen da, soziologia, politolo-gia eta ekonomiarekiko mugak gaindituz³⁰.

b) Horrela definitutako zientziaren helburua historiaren egi-turak eta prozesuak, idazkera zientifiko analitiko propioaz baliatuz, aztertzea da, azterketa honi esker aurkitutako informa-zioarekin gizartearen ilustrazioaren prozesuan aurrerapau-soak ahalbideratzeko. Zentzu honetan, eta Horkheimer eta Habermasen Teoria Kritikoan oinarriturik, historialarien lanari erantzukizun politikoa ematen zaio³¹.

c) Ilustrazioa modernizazio-prozesuaren ondorioa da. Ale-maniako historian modernizazio-prozesu hau arlo politikoan denbora luzez blokeaturik egon zelako, —mendebaldeko gizarte modernoetan gertatu ez zen bezala—, II. Inperioko autorita-rismoa III. Inperioko faxismo bihurtu zen³². Hauxe da asko kritikatu izan den «Alemaniako bide berezia»ri («Deutscher Sonderweg») buruzko tesia.

d) Giza zientzia guztiek bezalaxe, historiak ere ez du zent-zurik teoriaren erabilpenik gabe. Bielefeldgo Eskolako historia-lariek teoriak modu eklektiko batez erabiltzen dituzte, auke-ratutako objektu historikoaren arabera. Dena den, bi teorilari aukeratzekotan, Karl Marx eta —batez ere— Max Weber aipatu beharko genituzke. Iggersen hitzetan esan genezake Bielefeld-

goek «Marx Weberren begiekin» irakurtzen dutela³³. Sintesi honen ezaugarriak Kockak aurreratu ondoren³⁴, Wehlerrek berak maisutasun handiz «Gizarte-historia alemana» izeneko lan bikainean aplikatu zituen³⁵. Wehlerren arabera, mendebaldeko gizarte guztiek hiru ardatz nagusi dituzte eta hauexek dira historialariak aztertu beharrekoak: boterea, ekonomia eta kultura. Laugarren bat aurreneko hiruek determinatzen duten desberdintasun soziala litzateke. Marxek ekonomiari lehentasuna ematen bazion, Wehlerrek —Weberri jarraituz— ez du onartzen *a priori*ko lehentasunik, hiru ardatzek elkarren arteko eragina dutelako eta egoera historikoa bezala ardatz hauen arteko oreka eta sailkapena alda daitekeelako.

e) Horrelako giza zientzia historikoa historia oikorren barneko bere egoera sektoriala gainditzen joango da, hots, «historia soziala» «gizartearen historia» bilakatuko da. Halere, Annales-eko eta Hobsbawm bezalako historialari marxisten kontra, Wehler eta Kockaren ustez, gizartearen historia horrek ezin izango du inoiz izan «historia totala», eta hori bi arrazoirengatik: alde batetik, historiaren aniztasuna eta konplexitatea dela-eta, materialki ere ikertzaile bakar batek edo lan-talde batek ezin izango dute inoiz historiaren iturri guztiak eskuratu eta aztertu, eta bigarrenik, historialari batek erabiltzen dituen teoriak, terminoak, kontzeptuak, arauak eta baloreak baldintzatu egiten dute bere lana eta ezagupena eta hori dela-eta, teoria edo kontzeptu baten aldeko aukeraketak nahitaez filtratu egiten ditu objektu historikoak, batzuk interesarenerdigune bihurtuz eta beste batzuk, berriz, baztertuz. Beraz, «historia totala» begibestatik galdu behar ez den, baina inoiz bere osotasunean egia bihurtuko ez den xede utopikoa izango da historialariarentzat³⁶.

GIZARTE-HISTORIARI EGINDAKO KRITIKAK: ZAHARRAK BERRI?

1970eko eta 1980ko hamarkadaren hasieran Bielefeldgo Eskolak bultzaturiko «Giza Zientzia Historikoa» historialarien zirkuluetako eztabaida guztien erdigunea izan baldin bada

ere, kritika ugari jaso ditu, eta alde akademiko eta politiko guztietatik gainera. Liburu oso bat beteko luketeen kritika hauek laburbilduz eta hiru multzotan sailkatuz, lehenik eta behin, Alemaniako historialari kontserbatzaileak (Hillgruber, Stürmer, Nolte, Nipperdey, ...) aipatu behar dira. Horiek alde batetik Wehlerrek, Kockak eta beren lankideek eta jarraitzaileek burutzen omen duten historiaren politizazioa eta instrumentalizazioa kritikatu dute. Alemaniako historiaren interpretazio ezkorra ez zettorrela bat errealitatearekin eta gaurko interes politikoaren fruitua dela diote. Gainera, gaurko historialariek ez dutela eskubiderik, beren aita eta aitonen historia gaurko ikuspegitik kritikatzeko, epealdi historiko guztiak beren garaiko testuinguru zehatzetik ulertu beharra dagoela gaineratzen dute. II. eta III. Reichen arteko kontinuitaterik ez dute ikusten, ezta Alemania errudun bakarra izatea Munduko I. eta II. Gerrateetan. Bielefeldgoek neo-historizismotzat jo dituzten kritika hauen ondorioa «historialarien borroka» («Historikerstreit») bezala ezagutzen den eta nazionalsozialismoaren eta bereziki holokaustoaren interpretazioa eztabaidagai zuen polemika latza eta beroa izan da³⁷.

Bigarren frentea ireki zioten Giza Zientzia Historikoari batez ere Ingalterratik zetozen eta politikoki ezkerrean kokatuak zeuden zenbait historialarik, talde honen ordezkari ezagunenak Geoff Eley, David Blackbourn eta Richard Evans direlarik. Historialari hauen kritikak nagusiki Alemaniako «bide bereziari» («Sonderweg») buruzko tesiari zuzendu zaizkio. Bide berezia baldin badago, nonbaiten ere «bide normala» egongo da, baina zer da normala eta zer berezia? galdetzen dute. Ez dute ikusten Alemaniako historiaren eta Frantzia edo Ingalterako historiaren arteko desberdintasun nabarmenik. Gramsciren lanetan oinarriturik, «monopolkapitalismoaren logika»k mugitzen omen zuen historia, bai Alemanian, zein Frantzian eta Ingalterran. Eztabaida honek gaur egun ere aurrera darrai, eta historialari ingelesek dagoeneko lortu dute, «*Sonderweg*» kontzeptua baztertzea, baita Kocka eta Wehlerrengan ere. Halere, Alemaniako historiaren garapena aztertuz eta beste estatuen historiarekin parekatuz gero, eztabaida guztien gainetik esplikatu beharreko zenbait ezaugarri berezi gelditzen

dira, hala nola estatuaren osaketa berantiarra, koroarekin estuki loturiko aparatu militar indartsua, burokraziaren botere nabarmena estatuaren egituretan, kultura politika markatutako tradizio antiliberal garrantzitsua, eta langile-mugimenduak eta liberalismoak beste estatuetan baino goizago burututako apurketa³⁸.

Hirugarren eta azkenik, Alemanian gizarte postindustrialia eta kontsumistaren aurkako mugimendu ekologista indarra hartuz zihoan neurrian, historialarien artean ere kontzeptu berriak hedatzen ziren. Giza Zientzia Historikoaren jarraitzaileei mota anitzeko kritikak egiten zitzaizkien. Alde batetik, kritikarik gabeko modernizazioaren aldeko joera apologetikoa izatea leporatu diete historialari gazteek Wehler, Kocka eta lagunei. Kritiko hauek diotenez, ekologiaren hondamenak eta arrisku nuklearrak jadanik modernitatearen dialektika agerian utzi dute. Bestetik, gizarte-zientziaren liburuetan gizabanakoa desagertu egiten omen da hainbat egitura, prozesu eta estatistiken atzean. Hori gerta ez dadin, historialariek berriro ere gizabanakoaren esperientzia historikoak, bere eguneroko bizitza («*Alltagsgeschichte*») aztertu behar dituzte eta horretarako antropologia, psikologia eta etnologia lagungarriago suertatzen omen dira soziologia, politologia eta ekonomia baino. Análisi mikrohistoriko horietan orain arte arretarik lortu ez zuten emakumeei leku berezia ematen zaie. Ikuspegi berri honi hobekien egokitzen zaion idazkera ere ez da idazkera zientifiko hotza, gizabanakoen esperientzia historikoak kontatu egiten dituen narrazio historikoa, Clifford Geertzen «*Thick Description*» izenekoa baizik³⁹.

Zalantzarik gabe, kritika hauek ere aberastu egin dute Giza Zientzia Historikoa. Gaur egun, esate baterako, Bielefeldgo Eskolaren inguruan emakumeen historia lehen baino gehiago lantzen da eta modernizazio-prozesuaren ondorio kaltegarriak ere ikerketetan lehen baino gehiago agertzen dira. Halere, ene ustez arrazoi osoz, historialari sozialek ez dute onartu zen beren kontzeptua erabat aldatzea, beren kritikoek ere alternatiba erabilgarririk ez dutelako. Alde batetik esan beharra dago, «Eguneroko Historia»ren («*Alltagsgeschichte*»); «Vida coti-

diana») kontzeptua ez dela batere garbia, azken finean historia osoa baita «egunerokoa». Bestetik, mikrohistoriak ere askotan ez du galdetzen inguroko egiturek eta prozesu historiko oro korrek nola baldintzatzen duten gizabanakoaren bizimodua. Rankeren tradizioari jarraituz, galdera hori erantzuten ez bada, ordea, mikrohistoriak bere zentzua galduko luke eta literatura bihurtuko litzateke, eta hori Rankek berak ere ez zuen onartuko, berarentzat historia beti aldi berean arte eta zientzia zelako.

Beraz, kritika guztien gainera, eta neurri batean kritika horiei esker ere, gaur egun gizarte-historia ondo finkaturik eta sendo dago Alemanian. Historizismoaren nagusitasun historikoa gaituta dago, nahiz eta korrante neo-historizistak ofentsiban izan, bai gobernu kontserbatzaileak babesturiko eskubiko historialarien aldetik, nahiz «eguneroko historia» eta mikrohistoriaren kontzeptuekin loturiko ezkerreko kritikoen partetik. Paradigma historizistaren nagusitasunaren lekuan planteamendu anitzen debatea eta konpetentzia jarri da eta horixe da zientzia historikoaren aurrerapausoak ziurtatzen dituen.

1. Ayer, 14, 1994 (Manuel Pérez Ledesma, ed.: *La historia en el 93*). Halere esan egin behar da, aurreko aleetan badagoela Alemaniako historiografiari buruzko artikulua labor bat (LEIBERICH, Michel: «Problemas actuales de la historiografía alemana» in: *Ayer*, 2, 1991, 15-28 or.). Gainera, bosgarren alea Alemaniako historia eta historiografía ederki ezagutzen duen J.J. Carreras irakasleak zuzendutako Alemaniako estatuari buruzko monografiako da.

2. «De los resultados del encuentro entre historiadores y científicos sociales se ofrecen nada más que los principales o los que, por razones lingüísticas, me lo parecen: no hay incursiones en la pujante nueva historia social alemana o en la variedad de la historia cultural italiana». Ikus SANTOS, Juliá: *Historia social / sociología histórica*, Madrid 1989, IX. or.

3. Adibide bat baino ez aipatzearren: Nik dakidanez, Hans-Ulrich Wehler, hau da, Jürgen Kocka-rekin batera Alemaniako historia sozialaren aitzindariaren eta teorilariaren liburu bakar bat ere ez da gaztelaniaratu, ezta hainbeste eztabaida sortu zuen eta hizkuntza ugariara itzultitako Bismarcken Inperiari buruzko «klasikoa» ere. Ikus Wehler, Hans-Ulrich: *Das Deutsche Kaiserreich 1871-1918*, Göttingen 1973 (ondorengo urteetan berrargitarapen ugari!). Kockaren historia sozialari buruzko liburuaren itzulpenak, tamalez, ez du beti lortzen Kockak berak daukan idazkera-estilo argia eta zehatza. Ikus KOCKA, Jürgen: *Historia Social. Concepto, Desarrollo, Problemas*, Alfa, Barcelona 1989.

4. SCHULIN, Ernst: «El desarrollo de la historia social en la historiografía alemana posterior a 1945» in: CASTILLO, Santiago (Kordinatzailea): *La Historia Social en España. Actualidad y perspectivas*, Siglo XXI, Madrid 1991, 27-46 or.; ABELLAN, Joaquín: «Historia de los Conceptos» (*Begriffsgeschichte*) e historia social. A propósito del diccionario *Geschichtliche Grundbegriffe*» in: *ibid.*, 47-63 or.; BERNECKER, Walter L.: «La historiografía alemana reciente» in: *Historia Contemporánea*, 1992, 7, 31-49 or.; SAEZ ARANCE, Antonio: «El honor del burgués: a propósito de la historia social del duelo en Alemania» in: *ibid.*, 6, 1991, 251-264 or.; CASANOVA, Julián: *La historia social y los historiadores*, Crítica, Barcelona,

- 1991, bereziki 70-81 or.: CARRERAS ARES, Juan José: «El historicismo alemán» in: *Estudios sobre Historia de España (Homenaje a Tuñón de Lara)*, Universidad Internacional Menéndez Pelayo, Madrid 1981, 2. alea, 627-641 or.; LEIBERICH, *op. cit.*
5. Ikus SCHOLTS, G.: «Historismus» in: J. Ritter (ed.): *Historisches Wörterbuch der Philosophie*, 3. alea, Basel 1974, 1141-1147 or.; JAEGER, Friedrich / RÜSEN, Jörn: *Geschichte des Historismus*, München 1992, 4-8 or.
6. Frantziarekiko konparaketa honi buruzko xehetasun gehiago eskaintzen ditu Iggersek. Ikus IGGERS, Georg G.: «Geschichtswissenschaft» in *Deutschland und Frankreich 1830-1918 und die Rolle der Sozialgeschichte*. Ein Vergleich zwischen zwei Traditionen bürgerlicher Geschichtsschreibung, in: KOCKA, Jürgen (ed.): *Bürgertum im 19. Jahrhundert*, 3. alea, München 1988, 175-199 or.; BURKE, Peter: *La Revolución Historiográfica Francesa. La Escuela de los Annales: 1929-1989*, Gedisa, Barcelona, 1993 (bereziki 15-28 or.).
7. «So ist nun der Krieg für jedes Volk ein Kampf um Sein oder Nichtsein geworden: Ausrottung oder Umschmelzung der Nationalitäten wurde die Losun» («Horrela, guda edozein herrirentzat izan ala ez izanaren galdera erabakiko duen borroka bilakatu da: nazionalitateen esterminazioa edota birfundizioa bihurtu zen lema»), idatzi zuen Max Lenz historialariak. Aipamena: Jaeger / Rügen, 923 or.
8. J. Hashagenen aipamena, in: *ibid.*, 95 or. (originala: *Hüter des heiligen Feuers auf den Altären der Vergangenheit*).
9. HEIBER, H.: *Walter Frank und sein Reichsinstitut für Geschichte des Neuen Deutschlands*, Stuttgart 1966 SCHULSE, H.: «Walter Frank» in: Wehler, H.-U. (ed.): *Deutsche Historiker*, VII. alea, Göttingen 1980, 59-81 or.; LUNDGREEN, P. (ed.): *Wissenschaft im Dritten Reich, Frankfurt 1985* (historiari dagokionez ikus batez ere Ch. Kleßmann eta K. Schreineren artikulua).
10. «Das Gewaltige, das wir erlebt haben, stellt sich ja mit jedem Tage als noch gewaltiger heraus. Gewiß, man muß in Vielem umlernen, aber nicht in Allem». F.Meinecke A.Kaehleri bidalitako gutuna (1940/7/4). Aipamena: ikus Jaeger / Rügen, 96 or.
11. Aipamena: ikus SCHULSE, Winfried: *Deutsche Geschichtswissenschaft nach 1945*, München² 1993, 44 or. (Esaldi osoa: «Eine spätere Zeit wird feststellen müssen, daß seit 1938 eine lebendige und kritische Geschichtsforschung überhaupt nicht mehr existierte und gar nicht existieren konnte, und daß daher die kritische deutsche Geschichtswissenschaft seit 1933 nur noch in der Emigration weiterlebte»).
12. MEINECKE, Friedrich: «Die deutsche Katastrophe. Betrachtungen und Erinnerungen» in: *ibid.*: Autobiographische Schriften, Stuttgart 1969, 323-4455 or.
13. RITTER, Gerhard: *Geschichte als Bildungsmacht. Ein Beitrag zur historisch-politischen Neubestimmung*, Stuttgart, 1946.
14. «Irrwege in unserer Geschichte» izenburupeko artikulua azterketa egiten du Schulzek (Deutsche Geschichtswissenschaft, 58 eta 303 or.).
15. Sobietarren menpeko ekialdeko historialari alemanek, alderdi komunistak bultzaturik, 1958an beren elkarte propioa («Deutsche Historiker-Gesellschaft») sortu zuten. Urte horretan ere alderdiak aukeratutako zenbait ordezkari hartu zuten parte Triergo Historialarien Batzar Nagusian. Batzar istitutso hori mendebaldeko eta ekialdeko historialariak biltzen zituen azkena izango zen bi estatuek 31 urte beranduago batu ziren arte.
16. Ikus *ibid.*, 135 or.
17. Ikus *ibid.*, 171 eta 322 or.
18. Ikus RÜSEN, Jörn: «Jacob Burckhardt» in: Wehler, Hans-Ulrich (ed.): *Deutsche Historiker*, 3. alea, Göttingen 1972, 5-28 or.
19. RITTER, Gerhard A.: «Die neuere Sozialgeschichte in der Bundesrepublik Deutschland» in: Kocka, Jürgen (ed.): *Sozialgeschichte im internationalen Überblick. Ergebnisse und Tendenzen der Forschung*, Darmstadt 1989, 19-88 or., bereziki 21 eta 22 or.; BLASIUS, Dirk: «Lorenz von Stein», in: Wehler, Hans-Ulrich (ed.): *Deutsche Historiker*, 1. alea, Göttingen 1971, 25-38 or.
20. STEIN, Lorenz von: «Geschichte der sozialen Bewegung» in *Frankreich von 1789 bis auf unsere Tage*, 3 ale, München 1921.
21. Jaeger / Rügen, 133 or.
22. Hintzeren lanaren balorazio laburra J. Kockaren artikuluan irakur daiteke. Ikus KOCKA, Jürgen: Otto «Hintze», in: Wehler, *op.cit.*, III, 41-64 or. Weberri buruzko argibideak ondoko liburu hauetan:

- Kocka, Jürgen (ed.): *Max Weber, der Historiker*, Göttingen 1986; MOMMSEN, Wolfgang J.: *Max Weber. Gesellschaft, Politik und Geschichte*, Frankfurt a.M. 1974.
23. Schmoller bezala, Lamprecht ere kontserbatzaile erreformista zen, langileak politika sozialaren bidez monarkian integratu nahi zituen.
24. Ikus IGGERS, Georg W.: *Geschichtswissenschaft im 20 Jahrhundert*, Göttingen, 1993, 27 or.; SCHORN-SCHÜTTE, Luise: *Karl Lamprecht. Kulturgeschichtsschreibung zwischen Wissenschaft und Politik*, Göttingen 1984.
25. Anekdotak gisa, esan, Henri Berren *Revue de Synthèse Historiques* lehen alean Lamprecht artikulatu bat argitaratu zela.
26. FISCHER, Fritz: *Der Griff nach der Weltmacht*, Düsseldorf 1961.
27. ROSENBERG, Hans: *Große Depression und Bismarckzeit. Wirtschaftsablauf, Gesellschaft und Politik in Mitteleuropa*, Berlin 1967.
28. FLECHTER, Roger: «Recent Developments in West German Historiography: The Bielefeld School and its critics» in: *German Studies Review* 7, 1984, 451-480 or. Halere aipatu behar da Kocka, Wehler, Puhle eta neurri batean Koselleck kenduta, eskola horren kide gehienak (H.Berding; H.Mommsen, W.J.Mommsen, H.A.Winkler, R.Rürup, W.Schieder) beste Unibertsitateetan zeudela.
29. Ikus 1917an bere lehen edizioan argitaratutako liburu hau: SOMBART, Werner: *Der moderne Kapitalismus*, 1. alea, Berlin 1969, 21 or.
30. WEHLER, Hans-Ulrich: *Geschichte als historische Sozialwissenschaft*, Frankfurt a.M. 1973, ondoren beste zenbait lanekin berrargitaratu in: WEHLER, Hans-Ulrich: *Historische Sozialwissenschaft und Geschichtsschreibung. Studien zu Aufgaben und Traditionen deutscher Geschichtswissenschaft*, Göttingen 1980.
31. KOCKA, Jürgen: *Geschichte und Aufklärung*, Göttingen, 1989.
32. Hauxe da Wehlerrek II. Inperioari buruzko bere «klasikoan» ateratzen duen ondorio nagusienetakoa. Ikus WEHLER, Kaiserreich, *op.cit.*
33. IGGERS: *Geschichtswissenschaft*, 56 or.
34. KOCKA: *Sozialgeschichte*, bereziki 9-47 or.
35. WEHLER, Hans-Ulrich: *Deutsche Gesellschaftsgeschichte*, 2 ale (I: 1700-1815; II: 1815-1845/49), München 1987. Ikus bereziki bere sarrera teoriko eta metodologikoa: I, or. 6-31. 1849tik 1945era bitarteko epealdi historikoak aztertuko dituzten hurrengo bi aleak oraindik bukatu gabe daude.
36. WEHLER, Hans-Ulrich: *Was ist Gesellschaftsgeschichte*, in: *ibid.: Aus der Geschichte lernen?*, München 1988, 115-129 or.; HETTLING, Manfred et alii (ed.): *Was ist Gesellschaftsgeschichte?*, München, 1991.
37. Ikus AUGSTEIN, Rudolf et alii: *Historikerstreit. Eine Dokumentation der Kontroverse um die Einzigartigkeit der nationalsozialistischen Judenvernichtung*, München² 1987; WEHLER, Hans-Ulrich: *Entsorgung der deutschen Vergangenheit? Ein polemischer Essay zum «Historikerstreit»*, München 1988; Landeszentrale für Politische Bildung Nordrhein-Westfalen (Ed.): *Streitfall Deutsche Geschichte. Geschichts- und Gegenwartsbewußtsein in den 80er Jahren*, Düsseldorf 1988.
38. Xehetasun gehiago eta bibliografiarik garrantzitsuena Ritterrek ematen du, 52-58 or.
39. GEERTZ, Clifford: *Dichte Beschreibung. Beiträge zum Verstehen kultureller Systeme*, Frankfurt a.M. 1983; SÜSSMUTH, Hans (ed.): *Historische Anthropologie. Der Mensch in der Geschichte*, Göttingen 1984; NIETHAMMER, Lutz: *Lebenserfahrung und kollektives Gedächtnis. Die Praxis der 'Oral History'*, Frankfurt a.M 1985; BERGMANN, Klaus / SCHÖRKEN, Rolf (ed.): *Geschichte im Alltag - Alltag in der Geschichte*, Düsseldorf 1982; HEER, Hannes / ULLRICH, Volker (ed.): *Geschichte entdecken. Erfahrungen und Projekte der neuen Geschichtsbewegung*, Reinbeck 1985; Ritter, 58-62 or. (hor ere bibliografia gehiago). «Alltagsgeschichten»ren defendatzaileei egindako kritika zorrotza: WEHLER, Hans-Ulrich: «Alltagsgeschichte. Königsweg zu neuen Ufern oder Irrgarten der Illusionen?» in: *ibid.: Aus der Geschichte lernen*, 130-151 or.